

УДК 37.091.21:374.7

О. Л. Самодумська

ORCID ID [https:// http://orcid.org/0000-0002-7884-8138](https://orcid.org/0000-0002-7884-8138)

Кандидат педагогічних наук, доцент,
докторант кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету,
м. Запоріжжя, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито поняття організаційно-педагогічні умови стосовно підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти. Узагальнено та стисло схарактеризовано такі провідні умови: переосмислення та збагачення андрагогічного змісту, цілей, результатів до навчання різних категорій дорослих в умовах неформальної освіти; цілеспрямована підготовка організаторів магістерського освітнього процесу; забезпечення варіативного застосування інноваційних технологій; організація позааудиторної практики у неформальному освітньому середовищі.

Ключові слова: організаційно-педагогічні умови, підготовка майбутніх науково-педагогічних працівників, навчання різних категорій дорослих, неформальна освіта.

Постановка проблеми. Питанням підготовки фахівців, які працюватимуть у відкритому неформальному освітньому середовищі з дорослими останнім часом в Україні наділяється значна увага. Оскільки триває активна переорієнтація освітніх цінностей української спільноти. Неформальна освіта дорослих є дієвим механізмом ефективності таких соціальних перетворень. Подолання авторитаризму, набуття гнучкості і мобільності, оволодіння моделями соціального партнерства тощо потребують створення спеціальних практичних освітніх майданчиків для дорослих з метою оволодіння цим усім на рівні конкретних дій. Успіх реалізації і впровадження вказаних функцій у масову практику в значній мірі залежить від володіння фахівцями, які навчають дорослих, відповідною андрагогічною моделлю, їхньою підготовкою до навчальної діяльності з дорослими людьми, і здатністю вміло тиражувати її, поєднуючи наукову теорію і освітню практику.

Неформальна освіта дорослих знаходиться за межами офіційних формальних структур, які підлягають державному ліцензуванню і видають сертифікати державного зразка. Така відносна свобода сфери неформальної освіти має відкритий простір для експериментів і апробацій нових технологій, пошуку ефективних форм роботи, і потребує професіоналів високого рівня для освітньої діяльності з дорослими. Фахівець неформальної освіти дорослих має володіти комплексом спеціалізованих андрагогічних знань, умінь і навичок задля врахування специфіки освітніх потреб і вікових особливостей різних груп дорослих, навчання та поліпшення ключових і спеціальних професійних та особистісних компетентностей дорослих людей. Таким вимогам відповідають кваліфікаційні характеристики, які висуваються до науково-педагогічних працівників.

У формальній освіті спеціальної цілеспрямованої підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до освіти дорослих в Україні не здійснювали, що пов'язано з багатьма причинами, у тому числі з відсутністю офіційних підстав для такої діяльності. Професія «андрагог» до національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій» була внесена Наказом Мінекономрозвитку від 15.02.2019 № 259 «Про затвердження Зміни № 8 до національного класифікатора ДК 003:2010 «Класифікатор професій» [7]. В основу обґрунтування цього рішення покладено Проект кваліфікаційної характеристики професії (посади) «Андрогог» для педагогічних і науково-педагогічних працівників закладів формальної і неформальної освіти, розроблений науковцями відділу андрагогіки ІПОД імені Івана Зязюна НАПН України [1]. О. Аніщенко підкреслено, що професійна діяльність андрагогів пов'язана зі здійсненням навчання, консультуванням, наданням соціальної допомоги й виконанням організаційно-управлінських функцій у суспільстві дорослих людей [1, с. 171].

Майбутніх науково-педагогічних працівників закладів та установ вищої освіти готують у закладах вищої освіти за освітньо-педагогічними програмами другого (магістерського) рівня вищої освіти у галузі знань «01 Освіта» за спеціальністю «011 Освітні, педагогічні науки» або «Науки про освіту» та «015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)» спеціалізацією «Педагогіка вищої школи» з майбутньою кваліфікацією «Викладач університетів та вищих навчальних закладів».

Автором проводиться дослідження можливостей підготовки професіоналів-андрагогів для неформальної освіти дорослих України у межах формальних закладів вищої освіти. Результатом представленого етапу дослідження є уточнення організаційно-педагогічних умов здійснення такої підготовки. Зазначені зміни, а також дослідження основних методологічних підходів і принципів підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників дозволило визначити нагальність розробки та наукового обґрунтування відповідних організаційно-педагогічних умов. Результатами професійної підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників має стати готовність магістра-викладача до навчання дорослих в умовах неформальної освіти. Організаційно-педагогічні умови досягнення поставлених цілей є визначальною складовою цієї підготовки, від якої залежатиме реалізація інших компонентів. Відтак, дослідження того, за яких умов здійснюватиметься процес підготовки, є необхідним для розуміння її специфіки та якісної своєрідності.

Метою представленої статті є оприлюднити результати аналізу та теоретичного обґрунтування організаційно-педагогічних умов стосовно підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання різних категорій дорослих в умовах неформальної освіти.

Результати дослідження. Умовою, за тлумачним словником [3, с. 1295], є обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь, а також правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу будь-чого. У широкому розумінні умовою може розглядатися ситуація, в якій ефективно і результативно протікає процес спланованої діяльності.

У філософському розумінні умова [11, с. 703] є категорією, в якій відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує. Умови визначають зовнішні обставини, які детермінують виникнення певного явища, результату цілеспрямованої діяльності [12]. Умови складають середовище, в якому виникає, існує й розвивається те чи інше явище або процес. Поза цим середовищем вони не можуть існувати [10, с. 91].

Педагогічним умовам освітнього процесу в спеціальній сучасній літературі приділено значної уваги, оскільки будь-який організований процес навчання є залежним від умов, в яких він здійснюється. Ю. Бабанський визначає педагогічні умови як чинники (обставини), від яких залежить ефективність функціонування педагогічної системи [2, с. 115]. Н. Волкова виявом цієї загальнопедагогічної закономірності вважає стан навчально-технічної бази, наявність спеціалістів, чия кваліфікація і талант відповідають найвищим стандартам і які визначають особливості навчального процесу [4, с. 270]. Матеріально-технічна база, режим її функціонування, кількість і склад учнів, наявність кваліфікованого педагогічного колективу, соціальні потреби уможливають навчально-виховний процес через зміст освіти, її структуру, інші дидактичні категорії і сприяють досягненню ефективного результату.

О. Пехота під педагогічними умовами розглядає категорію, що визначається як система певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, що об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідних для досягнення конкретної педагогічної мети [8, с. 87].

А. Семенова визначає педагогічні умови як обставини, за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей [9, с. 243].

К. Касярум пропонує під педагогічними умовами розуміти взаємопов'язану сукупність обставин, засобів і заходів у педагогічному процесі, яка сприяє ефективній професійній підготовці майбутніх фахівців [6, с. 101].

Такий аналіз наукових джерел засвідчив, що педагогічними умовами переважно є зовнішні обставини, які забезпечують функціонування та розвиток процесу, що вимагає певного упорядкування – організації. Організація розуміється як процес досягнення визначеності в зовнішніх і внутрішніх відносинах систем, необхідної для забезпечення стійкості систем у змінному середовищі проживання [5].

Оскільки розкриваємо сутність розуміння умов підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників, то логічним є твердження про обставини, пов'язані з організацією навчального процесу у закладі вищої освіти, тобто з тим зовнішнім навчальним середовищем, у якому відбувається навчальна, наукова, методична і організаційна діяльність суб'єктів навчання, а також із організацією самої неформальної освіти, розуміння діяльності якої сприятиме забезпеченню готовності фахівців здійснювати навчання дорослих в її умовах. Саме тому ми аналізуємо не педагогічні, а організаційно-педагогічні умови. Під організаційно-педагогічними умовами матимемо на увазі процес підготовки фахівця, який навчатиметься у закладі вищої освіти за визначеною сукупністю обставин, що детермінують результати особистісного і професійного розвитку магістранта для подальшої його фахової діяльності у неформальних умовах, і об'єктивно забезпечать можливість досягнення визначених цілей.

Отже, організаційно-педагогічними умовами є категорія, яка відображає сукупність обставин, засобів і заходів освітнього та матеріально-просторового середовища, яка сприяє ефективній підготовці майбутніх фахівців до навчання дорослих в умовах неформальної освіти.

Специфіка навчання різних груп дорослих, своєрідність організації цього процесу в умовах неформальної освіти, дотримання вимог щодо підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників у межах педагогічного процесу закладу вищої освіти, а також загальна стрімкість соціально-економічних змін сприяли виокремленню й аналізу таких організаційно-педагогічних умов: переосмислення та

збагачення андрагогічного змісту, цілей, результатів підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання різних категорій дорослих (дидактичне забезпечення); цілеспрямована підготовка організаторів магістерського освітнього процесу до неперервного навчання в умовах неформальної освіти дорослих (адміністративно-координаційне забезпечення); забезпечення варіативного застосування інноваційних технологій у процесі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти (науково-методичне забезпечення); організація позааудиторної практики підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих у неформальному освітньому середовищі (організаційне забезпечення).

Рис. 1.1. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти

Дидактичне забезпечення першої умови – переосмислення та збагачення андрагогічного змісту, цілей, результатів підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання різних категорій дорослих, потребує, на наше бачення: переосмислення мети, і відповідно результатів, цієї підготовки з точки зору готовності випускників працювати в сучасних мінливих соціально-економічних умовах, в умовах відкритого простору неформального освітнього середовища, оволодіння сучасними ключовими компетентностями; розуміння і освоєння особливостей сучасного змісту неформальної освіти відповідно до потреб різних категорій дорослих; включення до змістової складової підготовки варіативних дисциплін з основ андрагогіки та основ навчання різних категорій дорослих в умовах неформальної освіти; наукове структурування змісту спецдисциплін з урахуванням андрагогічності діяльності викладача у вигляді навчальних професійно-орієнтованих модулів.

Науково-методичне забезпечення варіативного застосування інноваційних технологій у процесі підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих в умовах неформальної освіти ґрунтується на можливості вибору індивідуальних освітніх траєкторій відповідно до орієнтованого заданого результату. Основними кроками є: ознайомлення з провідними існуючими інноваційними технологіями, методами, формами організації навчання дорослих, наприклад, коучинг, сторітелінг, гейміфікація, тренінг, застосування кейсів тощо; побудова індивідуальної освітньої траєкторії задля створення власного портфоліо інноваційних технологій розвитку ключових компетентностей науково-педагогічного працівника.

Формальний процес підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання різних категорій дорослих в умовах неформальної освіти перш за все потребує адміністративного забезпечення, і залежатиме від якості цілеспрямованої підготовки самих організаторів магістерського освітнього процесу до неперервного навчання в умовах неформальної освіти. Такими організаторами підготовки є суб'єкти закладу вищої освіти: адміністрація (ректорат, дирекція інституту, деканат); працівники структурних підрозділів, що забезпечують інфраструктуру освітнього процесу (навчальний, науковий відділи) тощо; науково-педагогічний персонал кафедр; адміністратори інформаційного середовища, працівники бібліотеки та методичних служб тощо.

Напрямами реалізації зазначеної організаційно-педагогічної умови було визначено такі: розробка, оновлення та затвердження відповідної нормативної документації освітнього процесу (навчальні плани, програми варіативних навчальних дисциплін, навчально-методичні комплекси дисциплін); організація і проведення на рівні університету науково-методичних семінарів щодо андрагогічних основ навчання різних категорій дорослих; проведення кафедральних та міжкафедральних семінарів викладачів, які забезпечують освітній процес за відповідною спеціальністю; створення інформаційного освітньо-професійного середовища науково-педагогічних працівників, складовою якого є система науково-методичної підтримки щодо неперервного навчання різних груп дорослих; проведення для викладачів університету практимуму «Основи створення самопрезентації викладача закладу вищої освіти»; організація для окремих викладачів університету курсів підвищення кваліфікації за програмою «Педагогічна майстерність сучасного науково-педагогічного працівника» – 72 години; організація відкритих внутрішньо вузівських майстер-класів «Основи цілепокладання педагога (андрагога) в освіті», «Ключові компетентності сучасного педагога (андрагога)», «Психолого-педагогічні особливості навчання дорослих різних категорій», «Коучинг у неформальній освіті дорослих», «Основи гейміфікації освітнього процесу дорослих», «Емоційна компетентність викладачів закладів вищої освіти» тощо.

Організаційне забезпечення позааудиторної практики підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників до навчання дорослих у неформальному освітньому середовищі можливе в рамках проходження магістрантами стажування та практичної підготовки, виконання ними індивідуального науково-дослідного завдання. Практичним результатом виконання такого завдання можуть бути організовані і проведені в форматі неформального середовища відкриті авторська лекція, майстер-клас, семінар, навчальна гра, конференція, фестиваль тощо.

Висновки. Запропоновані організаційно-педагогічні умови є провідними, але врахування потребують й інші категорії та особливості специфіки підготовки майбутніх науково-педагогічних працівників, чому й присвячені подальші дослідницькі розвідки.

References

1. Аніщенко О. В. Професійна підготовка та сертифікація андрагогів: досвід і перспективи. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: збірник наукових статей*. 2018. С. 165–174.
Anishhenko, O. V. (2018). Profesijna pidgotovka ta sertifikacziya andragogiv: dosvid i perspektivi [Training and certification of andragogues: experience and prospects]. *Konceptual'ni zasadi rozvitku osviti dorosl'ix: svitovij dosvid, ukraïns'ki realii i perspektivy: zbirnik naukovix statej – Conceptual bases of adult education development: world experience, Ukrainian realities and prospects: collection of scientific articles*. Kyiv, Ukraine: Znannya Ukraini, pp. 165–174.
2. Бабанский Ю. К. Избранные педагогические труды. Москва : Педагогика, 1989. 560 с.
Babanskij, Yu. K. (1989). Izbranny`e pedagogicheskie trudy` [Selected pedagogical works]. Moscow, Russia : Pedagogika.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
Busel V. T. (Ed.). (2001). Velikij tlumachnij slovník suchasnoï ukraïns`koï movi [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] Kyiv, Ukraine : Irpin` : VTF «Perun».
4. Волкова Н. П. Педагогіка : Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. 576 с.
Volkova, N. P. (2001). Pedagogika [Pedagogy]. Kyiv, Ukraine: Vidavnicij centr «Akademiya».
5. Карпичев В. С. Организация и самоорганизация социальных систем. Словарь. Москва : Издательство РАГС, 2004. 279 с.
Karpichev, V. S. (2004). Organizaciya i samoorganizaciya social`nix sistem. Slovar` [Organization and self-organization of social systems. Dictionary]. Moscow, Russia : Izdatel`stvo RAGS.
6. Касярум К. В. Формування комунікативної компетенції майбутніх викладачів вищої школи. *Зб. наук. праць*. Частина 1, 2011. С. 99–105.
Kasyarum, K. V. (2011). Formuvannya komunikativnoï kompetenczii majbutnix vkladachiv vishhoï shkoli [Formation of communicative competence of future teachers of higher education]. *Zb. nauk. pracz` – Collection of proceedings*. Chastina 1, 99–105.
7. Національний класифікатор ДК 003:2010 «Класифікатор професій», із змінами, затвердженими наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 15 лютого 2019 року № 259. URL: https://hrliga.com/index.php?module=norm_base&op=view&id=433 (дата звернення 10.03.2019).
Nacziional`nij klasifikator DK 003:2010 «Klasifikator profesij» (2019). [The national classifier DK 003:2010 «Classification of professions»]. Retrieved from https://hrliga.com/index.php?module=norm_base&op=view&id=433

8. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / авт.-упор. Пехота О. М. Київ : Вид-во А.С.К., 2003. 240 с.
Pekhota, O. M. (Ed.) (2003). *Pidgotovka majbutn`ogo vchitelya do vprovadzhennya pedagogichnix tehnologij* [Preparation of future teachers for the implementation of pedagogical technologies]. Kyiv, Ukraine : Vid-vo A.S.K.
9. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
Semenova, A. V. (Ed.). (2006). *Slovník-dovidnik z profesijnoi pedagogiki* [Dictionary-reference book on professional pedagogy]. Odessa, Ukraine : Pal`mira.
10. Тверезовська Н., Філіппова Л. Сутність та зміст поняття «педагогічні умови». *Нова педагогічна думка*. 2009. № 3. С. 90–92.
Tverezovs`ka, N., Filippova, L. (2009). *Sutnist` ta zmist ponyattya «pedagogichni umovi»* [The essence and content of the concept " pedagogical conditions"]. *Nova ped. dumka – New Pedagogical Thought*, 3, 90–92.
11. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1986. 800 с.
Shinkaruk, V. I. (Ed.). (1986). *Filosofskij slovník* [Philosophical dictionary]. Kyiv, Ukraine : Golovna redakciya URE.
12. Філософський енциклопедический словарь. Москва : ИНФА, 1998. 576 с.
Filosofskij enciklopedicheskij slovar` [Philosophical encyclopedic dictionary]. (1998). Moscow, Russia : INFА.

Samodumskaya O. L.

*Candidate of pedagogical sciences, Associate professor,
Doctoral student of the Department of Education and Management
of the educational institution, Classic Private University*

ORGANIZATIONAL-PEDAGOGICAL CONDITIONS OF TRAINING OF FUTURE SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL WORKERS TO THE ADULT EDUCATION IN THE NON-FORMAL EDUCATION SECTOR

The issue of training specialists who will work in an open non-formal educational environment has recently been given considerable attention in Ukraine. But special studies on these issues have not been conducted. The purpose of the article is to analyze the organizational and pedagogical conditions for the preparation of future research and teaching staff to train different categories of adults in non-formal education. Methods: Analysis, generalization of theoretical materials and practical experience, experimental methods.

Results. The author studies the possibilities of training andragogues for the non-formal education of Ukraine in the framework of formal institutions of higher education. The result of the presented stage of the study is to clarify the organizational and pedagogical conditions for the implementation of such training.

Originality. Among the leading conditions the author proposes: – rethinking and enrichment andragogical content, objectives, results of training of future scientific and pedagogical staff training of various categories of adult (didactic support); – targeted training of the organizers of the masters of educational process to continuous learning in non-formal adult education (administration); – providing variable application of innovative technologies in the process of training of future scientific and pedagogical workers for adult education in non-formal education (scientific and methodological support); -organization of extracurricular practice of training future scientific and pedagogical workers for adult education in non-formal educational environment (organizational support).

Conclusion. The proposed organizational and pedagogical conditions are leading, but other categories and features of the specifics of the training of future scientific and pedagogical workers need to be taken into account, which is what further research investigations are devoted to.

Key words: *organizational and pedagogical conditions, training of future scientific and pedagogical workers, training of various categories of adults, non-formal education.*

Одержано редакцією 10.03.2019

Прийнято до публікації 17.03.2019

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **А. В. Сущенко**